ODRŽIVOST NA PRIMERU ZEMALJA INDONEZIJE I SRBIJE UPRAVLJANJEM ZELENIH FINANSIRANJEM

Sažetak: Izraz „Zeleno finansiranje“ je nova oblast finansija koja ima primenu u procesu integracije zaštite životne sredine, odnosno svetskih destinacija i ekonomske dobiti. Ovaj pojam obuhvata širok opseg tehnologija, projekata i industrija koje su u velikoj meri povezani sa prirodom, potvrđujući da se radi o održivom konceptu balansiranja ekološke, ekonomske i socijalne komponente. U suštini, zeleno finansiranje je deo zelenog projekta smanjenja ugljenika jer povezuje finansijsku industriju, unapređenje prirodnih destinacija i ekonomski rast zemalja, što je bitan vid dugoročnog održivog razvoja. Kako je ovo inovativni koncept, rad posebnu pažnju posvećuje razvoju tržišnih mehanizama i formulaciji politike zelenog finansiranja sa ciljem očuvanja destinacija. Otkrivajući unutrašnje protivrečnosti između zelenog finansiranja i zaštite životne sredine u postizanju ekološke ravnoteže i održivog ekonomskog rasta, autori rada predlažu neke opcije za mobilizaciju privatnog kapitala za zelene investicije koje se mogu primeniti na području Srbije. U radu se pravi poređenje između zemalja Indonezije i Srbije u sektoru zelenog finansiranja. Autori ističu razlike između ekonomija Indonezije, kao predstavnika Asocijacije ASEAN-a i Srbije, na način da je Indonezija daleko ispred Srbije u pogledu konceptata zelenog finansiranja i održivog razvoja. Cilj rada je težnja autora da se dobra praksa iz zemalja koje su već prokrcile put održivom razvoju i zelenoj ekonomiji odnosno zelenom finansiranju, usvoji i u Srbiji koja je tek na početku istog. Indonezija je izabrana kao predstavnik zemalja Azijsko-pacifičkog regiona, pored toga što je jedna od lidera u oblasti zelenog finansiranja u regionu i zato što je u ranijim periodima, zemlja imala sličnu privrednu strukturu kao Srbija, te pronasla načine da svoju privredu unapredi. Možda bi dobra praksa Indonezije mogla da posluži kao primer Srbiji u dostizanju održivog razvoja, zelene ekonomije i zelenog finansiranja.

Ključne reči: Zeleno finansiranje, tržišni mehanizam, razvojna politika, održiv ekonomski rast, destinacije Srbije i Indonezije.

* Fakultet za menadžment Zaječar, biljana.ilic@fmz.edu.rs

** Fakultet za menadžment Zaječar, nina.pavicevic007@gmail.com

*** Fakultet za menadžment Zaječar, dragica.stojanovic@fmz.edu.rs

1. Uvod

U današnjem okruženju, na globalnom nivou pojavljuje se sve veći broj naučnih dokaza o globalnom zagrevanju sa značajnim uticajem na ekonomiju, društvo i destinaciju tržišta. Pojedine prirodne katastrofe, upozoravaju na drastične posledice ljudskih aktivnosti na klimatske promene i uticaj klimatskih promena na ekonomiju. Moskvu je 2010. godine pogodio toplotni talas koji je prouzrokovao pad od 1% BDP-a Rusije. U istom periodu, jedna petina Pakistana bila je pogođena štetom, koja se odrazila padom BDP-a ove zemlje za 5%. Godinu dana kasnije, poplavljena je ogromna industrijska zona na Tajlandu (sa proizvodnim aktivnostima nekih od najvećih industrijskih objekata Japanske grupe) izazivajući ukupnu štetu, izraženu sa 10% pada BDP-a. U SAD, Nacionalna okeanska i atmosferska administracija (National Authority for oceanic and atmospheric water (NOOA)) je 2017., godine saopštila da su se, u odnosu na 1980. godinu, ekstremne vremenske pojave udvostručile za period od pet godina (2012.-2017. - 11 pojava godišnje), dok je prosečna isplata potraživanja naknade štete tokom istog petogodišnjeg perioda premašila milijardu dolara. Imajući u vidu činjenicu da to nisu jedine katastrofe u svetu, globalno raste svest da postojeće klimatske promene ugrožavaju osnovne elemente ljudskog života, kao što su pristup vodama, proizvodnja hrane, zdravlje, korišćenje zemljišta i životna sredina. Činjenica je da postoji sve više dokaza da klimatske promene i rizici u oblasti životne sredine imaju važan uticaj na finansijsku stabilnost zemalja u svetu.¹ Zeleno finansiranje je koncept koji kombinuje moć finansiranja i poslovanja i moć ekološkog ponašanja. Zeleni finansijski sistem se odnosi na niz politika, institucionalnih aranžmana i finansijskih infrastruktura kroz kreditiranje, privatni kapital, obveznice, osiguranje i druge finansijske usluge i instrumente, kao što je trgovina emisijama, direktno finansiranje projekata i aktivnosti koje su vezane za životnu sredinu i prirodne destinacije.²

U želji da daju neke odgovore na najvažnije ekološke izazove kao i izazove klimatskih promena, autori ovog rada posvećuju posebnu pažnju zelenom finansiranju i finansijskim proizvodima koji mogu kontrolisati emisiju zagađenja. Zeleno finansiranje predstavlja deo zelene ekonomije koja u svetu, posebno u razvijenijim zemljama postaje praksa. U drugom delu rada na primeru destinacija Indonezije i Srbije autori daju prikaz stanja zelenog finansiranja u jednoj razvijenijoj i u drugoj, ekonomski manje razvijenoj zemlji. U cilju sprečavanja daljeg narušavanja životne sredine, klimatskih promena i postizanja održivog ekonomskog razvoja, rad iznosi opcije koje mogu predstavljati način razvoja zelenog finansijskog sistema u Srbiji, a na osnovu razvijenih ekonomija i destinacija, poput

¹ European Banking Federation aisb: „Towards a green finance framework“, 2017, <https://www.ebf.eu/wp-content/uploads/2017/09/Green-finance-complete.pdf>.

² Wang, Yao, and Qiang Zhi. (2016): “The Role of Green Finance in Environmental Protection: Two Aspects of Market Mechanism and Policies” *Energy Procedia* 104, 311–16.

Indonezije. Autori porede Indoneziju sa Srbijom iz razloga što je Indonezija u pedesetim i šezdesetim godinama prošlog veka bila otprilike na istom razvojnem nivou sa Srbijom po pitanju privrede. Naime, Indonezija je kao i Srbija bila više ruralna zemlja da bi već osamdesetih godina (takođe prošlog veka) zemlja iskoristila svoju šansu diversifikacijom naftinih derivata i njihovim izvozom. Srbija je nakon Drugog svetskog rata, izgrađivši se i napredujući zajedno sa ostalim republikama tadašnje Jugoslavije, već u devedesetim godinama prošlog veka počela da beleži stagnaciju, a raspadom Jugoslavije i pad ekonomije i privrede. Devedesetih godina je u Srbiji zabeležena velika inflacija kao i politička previranja. Već početkom 21. veka zemlja pokušava da vodi politiku stabilizacije i od tog perioda je u procesu tranzicije koji još uvek u Srbiji traje. Indonezija je kao zemlja u 21. veku bila daleko razvijenija u odnosu na Srbiju i postala lider u trgovinskom suficitu. Vodeći dobru poslovnu politiku, Indonezija je, s obzirom na svoju visoko razvijenu ekonomiju, deo sredstava počela da ulaže u zeleno finansiranje i da svoju ekonomiju „ozelenjava“. Danas se Indonezija kotira kao jedna od zemalja lidera ASEAN asocijacije kada su zelene finansije u pitanju. Makroekonomska situacija u Republici Srbiji, kao tranzicionoj ekonomiji, u post-kriznom periodu još uvek je nepovoljna. Izlaz iz ovako nepovoljne situacije treba tražiti u unapređenju ambijenta u kome posluju privredni subjekti, čime se podstiče privredna aktivnost postojećih privrednih subjekata, ali i otvaranje novih firmi i priliv SDI³. Za Srbiju su zelene finansije još u povelju i više se koriste kao termin. Način na koji je Indonezija pospešila zeleno finansiranje i ozelenjavanje svoje ekonomije je opisan u radu kroz istraživanja Volza i njegovih saradnika koji su sprovedli opsežne ankete nad privrednim subjektima u Indoneziji, te ne taj način pokušali da premoste jaz između straha od ulaganja subjekata u zeleno finansiranje i dobiti od istog. Slična praksa mogla bi se primeniti i u Srbiji.

2. Teorijski okvir zelenog finansiranja

Iako se pojam „zeleno finansiranje“ sve više globalno koristi, isti nema univerzalno dogovorenu definiciju. Studijska grupa pod nazivom „Zeleno finansiranje (Green Finance) G20“ je u 2016.-oj godini opisala zeleno finansiranje kao „finansiranje investicija koje pružaju ekološke prednosti u širem kontekstu održivog razvoja u oblasti životne sredine“ što obuhvata definicije na nivou finansijskih instrumenata (zeleni indeksi ili zelene obveznice), podsektora finansijskog tržišta (zeleno osiguranje ili zeleno bankarstvo), definicije koje koriste međunarodne organizacije (OECD) kao i nacionalne i međunarodne definicije (G20) (Slika

³ Fedajev, A., Nikolić, R., Zimonjić, S. (2017): „Mogućnosti unapređenja poslovnog okruženja u Republici Srbiji“, *I Nacionalna naučno stručna konferencija sa međunarodnim učesćem Trendovi u poslovanju*, Visoka poslovna škola strukovnih studija „Prof. dr Radomir Bojković“, Kruševac, 89-103.

1)⁴. Do danas ne postoji precizna i ustaljena definicija zelenog finansiranja iz dva razloga. S jedne strane, mnoge publikacije ne pokušavaju da definišu pojam, a sa druge, definicije koje se predlažu značajno variraju. Ipak, među retkim koje se mogu naći u literaturi postoje određene definicije koje autori ovog rada predlažu, poput: „Zeleno finansiranje je širok pojam koji se može odnositi na finansijske investicije koje se ulažu u projekte i inicijative održivog razvoja, ekološke proizvode i politike koje podstiču razvoj održivije ekonomije“.⁵ Zeleno finansiranje uključuje klimatsko finansiranje, ali nije ograničeno na njega. Takođe se odnosi na širi spektar „raznovrsnih ciljeva zaštite životne sredine, na primer kontrolu industrijskog zagađenja, sanitaciju vode ili zaštitu biodiverziteta“.

Izvor: Lindenberg Nannette, (2014).

Slika 1: Obuhvat Zelenog finansiranja

„Umesto termina zeleno finansiranje se često koristi i termin zelene investicije. Međutim, u praksi, zeleno finansiranje predstavlja širi pojam i uključuje više od investicija“.⁶ Najvažnije je što uključuje operativne troškove zelenih investicija koji nisu obuhvaćeni definicijom zelenih investicija. Tu spadaju troškovi pripreme projekata i kupovine zemljišta, koji mogu predstavljati finansijske izazove. Iako odsustvo univerzalne definicije stvara metodološke izazove, mapiranje postojećih, istaklo je široku konvergenciju definicija, slikovito prikazane slikom 2⁷.

⁴ Lindenberg Nannette, (2014): *Definition of Green finance*, German Development Institute.

⁵ Niklas Höhne/Sanjai Khosla/Hanna Fekete/Gilbert, Archer (2012): *Mapping of Green Finance Delivered by IDFC Members in 2011*, Ecofys.

⁶ Zadek Simon, Flin Cassie (2013): *South-Originating Green Finance: Exploring the Potential*, The Geneva International Finance Dialogues, UNEP FI, SDC, and iisd.

⁷ United Nations Environment Program and DBS, (2017): *Design of a Sustainable Financial System - Green finance opportunities in ASEAN*

Izvor: United Nation Environment Program, (2017).

Slika 2: Komponente definicija zelenog finansiranja

3. Finansijski mehanizmi zelenog tržišta

Poslednjih godina na globalnom nivou, široka javnost prepoznaje potrebu da globalni finansijski sistem treba doprineti sistemu održivog razvoja. Uzimajući u obzir obim i urgentnost rešavanja potreba finansiranja održivog razvoja, koncept zelenih finansija postao je izraženiji širom sveta dok se neretko koristi i termin ozelenjavanje ekonomije. Ozelenjavanje ekonomije zasniva se na: a) eliminisanju potencijalno opasnih emisija i proizvodnih postupaka (u skladu s načelom predostrožnosti - *In dubio pro natura*.); b) upotrebi obnovljivih izvora energije; c) takvoj proizvodnoj orijentaciji koja ustrajava na kvalitetu i ekofikasnosti (strogi standardi kvaliteta, ubrzani razvoj tehnologija čiste proizvodnje, zeleni proizvodi i zelene investicije); d) pouzdanom sastavu ranog uzbunjivanja uzduž radno-proizvodne linije (od inicijalne zamisli do realizacije proizvoda na tržištu); e) kvali-

tetnom informisanju zainteresovane javnosti⁸. U cilju saniranja hitnih problema životne sredine, poput klimatskih promena, privatni sektor igra ključnu ulogu, dok istovremeno zeleni finansijski sektor pomaže prilikom transfera finansijskih tokova u zelene investicije. Trgovina emisijama predstavlja tržišni pristup za kontrolu zagađenja, odnosno za redukciju količine gasova sa efektom staklene bašte u atmosferu. Tržišne šeme mehanizma zaštite životne sredine, mogu se predstaviti na dva načina: prvi - sistem određivanja ograničenja i trgovine (cap & trade system) i drugi, sistem osnovnih ograničenja i trgovine (baseline & trade system). Razlika između ova dva sistema leži u postavljanju ograničenja emisija i u načinu distribucije emisijskih dozvola. U *cap & trade sistemu*, nadležni organi procenjuju ograničenja emisije za sve emitere unutar sistema trgovine. Postavka je restriktivna za svaku kompaniju posebno. Glavni nedostatak *cap & trade* sistema leži u činjenici da bi realna procena poreza kod emisije gasova (poreski sistem) kompanije poboljšala ekološke rezultate. Osnovna razlika između *cap & trade* sistema trgovine emisijama i poreskog sistema leži u utvrđivanju granica količina emisije, dok su cene dozvola i kazni varijabilne.⁹ Uspešno uspostavljanje ovih sistema zavisi od određenih uslova. Prvo, mora postojati dovoljan broj učesnika na tržištu, kako za kupovinu, tako i za prodaju emisijih dozvola, inače cena dozvola neće pokazati pravo stanje ponude i tražnje. Drugi uslov predstavlja nizak transakcijski trošak trgovine dozvolama. Treće, da bi sistem trgovine ispravno funkcionisao mora postojati jak regulatorni sistem za izdavanje emisijskih dozvola.¹⁰ Na osnovu činjenice da se zelene investicije, kao osnovni oblik zelenog finansiranja mapiraju u odnosu na ciljeve održivog razvoja, postoje određene kontraindikacije između zaštite životne sredine i zelenog finansiranja, prikazane na slici 3.

Da bi se prevazišao konflikt između zelenih finansija i zaštite životne sredine, neophodno je pre svega implementirati razvojnu politiku za pronalaženje projekata odgovarajuće vremenske strukture. Tržište zelenih finansija je jedna od najvažnijih poluga u pogledu makroekonomske regulative i kontrole zagađenja životne sredine. Naime, ponuda kapitala može prilagoditi ukupnu društvenu potražnju, tako da kroz efekat finansijskog leveridža, tržište zelenih finansija može prilagoditi veličinu, brzinu i strukturu ekonomskog razvoja.¹¹ Primeri raznih vrsta zelenih finansijskih instrumenata i usluga koje pruža finansijski sektor, prikazani su u tabeli 1.

⁸ Adžemović, M. (2010): *Ekološko-ekonomski instrumenti zaštite životne sredine*. Master rad, Fakultet za primenjenu ekologiju Futura, Univerzitet Singidunum, Beograd.

⁹ Đorđević Bojan, Stojanović Dragica, Đorđević Mira, (2015): „Development potentials of CO2 emission markets in Republic of Serbia”, *International Scientific Conference 2015, Annual of the University of Mining and geology “St. Ivan Rilski”*, Vol. 58, Part IV, Humanitarian sciences and Economics, Republic of Bulgaria, 65-70.

¹⁰ Wang, Yao, and Qiang Zhi. (2016): “The Role of Green Finance in Environmental Protection: Two Aspects of Market Mechanism and Policies”. *Energy Procedia* 104, 311–16.

¹¹ *Ibid* 8.

Izvor: Program Ujedinjenih nacija za životnu sredinu, (2016).
<http://www.rs.undp.org/content/serbia/sr/home/about-us.html>

Slika 3: Zeleno i održivo finansiranje

Tabela 1: Primeri zelenog finansiranja i instrumenata

Finansijska rešenja	Instrumenti
Umanjenje rizika i kreditno osiguranje	Subordinacija, garancije, rezerve u slučaju gubitka
Omogućavanje transakcija(skala)	Skladištenje, obezbeđenje, lizing
Objedinjavanje,, Agent za saradnju	ESCO-i, lokalne banke
Finansijski proizvodi	
Tradicionalni bankarski proizvodi	Kredit, kapital
Zeleno finansiranje	Zelene obveznice, zeleni fondovi
Zajedničko investiranje	Public & institucionalni investitori, privatni fondovi
Structural market support	
Stvaranje tržišta	Posredovanje ekološkim proizvodima (karbon krediti, emisjske dozvole, REC-i)
Transparentnost	Utvrđiti pravila o objavljivanju informacija o klasama imovine i zelenom bankarskom poslovanju, zahtevima za objavljivanje investitora, koji će delovati kao baza podataka o pravilima objavljivanja
Regulativa	Podržati nacionalne regulatorne mehanizme za zeleno finansiranje, koji će delovati kao kanal do međunarodnih tržišta zelenog kapitala
Standardi	Utvrđiti standarde za upravljanje rizicima u oblasti zelenih obveznica, društvene i prirodne sredine, redukciju GHG

Izvor: Ministarstvo ekonomskih poslova i zapošljavanja Finske, (2017).
<https://tem.fi/uusiutuva-energia>

3.1. Politika zelenog finansiranja

Kako bi se ulaganje u ekologiju podstaklo, osnovni zadaci zelenog finansiranja predstavljaju internalizaciju eksternih efekata u životnu sredinu i smanjenje percepcije rizika. Politika životne sredine sprovodi mere za poboljšanje stanja i redukciju zagađenja životne sredine, uz istovremenu primenu instrumenata ekonomskog razvoja¹². Glavni privredni i ekonomski subjekti koji utiču na razvoj zelenog finansiranja jesu banke, institucionalni investitori i međunarodne finansijske institucije, kao i centralne banke, odnosno finansijska regulativa. Kako bi podržali „ozelenjavanje” finansijskog sistema, akteri primenjuju različite razvojne politike, ali i različite regulatorne mere. Da bi se povećao tok privatnog kapitala u zelene investicije, neophodno je, pre svega stvoriti 'provodno' okruženje (koje olakšava zeleno finansiranje). U činioce koji potpomažu tok zelenih finansija spadaju poslovno okruženje, zakonska pravila i režim investiranja. Neophodno je da primena određenih pravila i standarda bude u svrhu promocije razvojnih fondova za zeleno finansiranje, što podrazumeva da treba implementirati volonterske principe i smernice, te ih redovno pratiti. Međutim, kada smernice dobrovoljnog učešća nisu dovoljne, iste se moraju pospešiti finansijskim i regulatornim podsticajem. Konačno, za pozitivne efekte navedenog, od suštinskog je značaja da akteri finansijske, ekološke i regulatorne politike uspostave bolju međusobnu koordinaciju.¹³ Mobilizacija međunarodnog kapitala za zelene investicije, ograničena je različitim mikroekonomskim izazovima. Najvažniji su problemi u internalizaciji eksternih efekata životne sredine, asimetriji informacija, neadekvatnim analitičkim kapacitetima, kao i nedovoljno jasnom definicijom „zelenog”. Finansijska i ekološka politika često nisu u koordinaciji na globalnom nivou. Još zanimljivija je činjenica da vlade mnogih zemalja daju nepotpune informacije o promovisanju zelenog finansiranja. Politike zelenog finansiranja uključuju dva aspekta:¹⁴

1. Reformu i inovacije postojećih finansijskih resursa, istraživanje tipova fiskalne politike i adekvatan način prikupljanja novca za razvoj zelenog finansiranja;
2. Reformu postojećih politika upravljanja fiskalnim prihodima i distribucijom, efikasnost i usmeravanje korišćenja fiskalnih fondova.

¹² Adžemović, M. (2012): „Dizajniranje ekološko-ekonomskih instrumenata zaštite životne sredine”. SVAROG 4, 260 – 272.

¹³ Berensman Kathrin, Lindenberg Nannette, (2016): Green Finance: Actors, Challenges and Policy Recommendations, *Briefing Paper 23/2016*, German Development Institute, / <https://www.die-gdi.de/en/briefing-paper/article/green-finance-actors-challenges-and-policy-recommendations/>

¹⁴ Zadek Simon., Flynn Cassie, (2013): *South-Originating Green Finance: Exploring the Potential*, The Geneva International Finance Dialogues, UNEP FI, SDC, and iisd.

Na osnovu gore pomenutih aspekata politike u oblasti zelenog finansiranja, kao ključne opcije za mobilizaciju privatnog kapitala sa ciljem ostvarenja zelenih investicija potrebno je navesti sledeće:¹⁵

1. Izrada okvirne strategije i politike;
2. Promovisanje principa dobrovoljnog rada za zeleno finansiranje;
3. Širenje platforme zelenog finansiranja, kao što je mreža održivog bankarskog poslovanja;
4. Razvoj lokalnih tržišta zelenih obveznica;
5. Međunarodna saradnja u cilju olakšavanja prekograničnih ulaganja u zelene obveznice;
6. Nove metodologije koje se odnose na analizu rizika i upravljanja u oblasti životne sredine u finansijskom sektoru;
7. Merenje zelenih finansijskih aktivnosti i njihov uticaj na ekonomiju.

4. Empirijska analiza zelenog finansiranja ASEAN asocijacije – Indonezije i Srbije

U ovom delu rada autori analiziraju indonezijsko i srpsko zeleno finansiranje. Razloge za to nalaze u sličnim ekonomskim situacijama ovih zemlje u nekim ranijim vremenskim periodima. Međutim, ekonomija Indonezije je danas nevezovatno razvijena, a privredna situacija u zemlji više nego povoljna. Može se reći da je ekonomija Indonezije jedna od najrazvijenijih u svetu. Nažalost, Srbija je i dalje zemlja koja pokušava da uspostavi ekonomski rast, te da dostigne ekonomsku održivost. Indonezija i Srbija su imale (od 1959. godine) i još uvek imaju dobre političke i privredno-ekonomske odnose. Indonezija nije priznala Kosovo kao državu, te je na taj način pokazala čin prijateljske politike sa Srbijom. Koliko je ekonomska saradnja Indonezije i Srbije značajna, govore sledeći podaci: u 2014. godini robna razmena među zemljama iznosila je preko 37 miliona evra sa izvozom Srbije od oko 3 miliona i uvozom od oko 34 miliona evra; godine 2015. robna razmena je bila u vrednosti oko 55 miliona evra (izvoz iz Srbije oko 5,5 miliona evra a uvoz iz Indonezije blizu 50 miliona evra); Srbija je 2016. godine zabeležila izvoz u Indoneziju u iznosu blizu 8 miliona evra, a uvoz oko 36 miliona evra¹⁶.

U nadi da će se situacija u Srbiji poboljšati, autori daju skroman doprinos upoređujući načine zelenog finansiranja ili zelene ekonomije Indonezije i Srbije, sa željom usvajanja dobre prakse zelene ekonomije Indonezije u Srbiji.

¹⁵ G20 Green Finance Study Group, (2016): *G20 Green Finance Synthesis Report*, http://une-pinqu.iry.org/wp-content/uploads/2016/09/Synthesis_Report_Full_EN.pdf

¹⁶ Ministarstvo spoljnih poslova RS, Bilateralni odnosi sa stranim državama (2012): <http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/spoljna-politika/bilateralni-odnosi/117-bilateralni-odnosi/1453indonezija?lang=cyrr>

4.1. Zeleno finansiranje u Indoneziji i zemljama ASEAN-a

Republika Indonezija je jedinstvena, suverena država, koja se većim delom nalazi u jugoistočnoj Aziji, a sa manjim teritorijama u Okeaniji. Indonezija je četvrta zemlja na svetu po brojnosti stanovništva, nakon Narodne Republike Kine, Indije i Sjedinjenih Država, uz potrošnju koja ima veći udeo u privredi, za razliku od mnogih drugih zemalja u Aziji. Indoneziju karakteriše mešovita ekonomija u kojoj pored Vlade, privatni sektor igra značajnu ulogu. Sa najjačom ekonomijom u jugoistočnoj Aziji, zemlja je i članica grupe G20. Istorijski posmatrano, struktura indonežanske ekonomije se vremenom promenila. U pedesetim i šezdesetim godinama dvadesetog veka, ona je uglavnom bila ruralna država. U procesu industrijalizacije i urbanizacije koji su ubrzani 1980-ih godina, Vlada je zabeležila pad cena nafte kao priliku za diversifikaciju naftnih derivata i njihovog izvoza. U 21. veku, Indonezija je postala lider u trgovinskom suficitu u 2016. godini, sa ukupnim izvozom od 140 milijardi dolara i uvozom od 132 milijarde dolara. Glavni izvozni proizvodi Indonezije su palmino ulje i briketi od uglja, zatim nakit, delovi za automobile i vozila, gume i bakarna ruda. Indonezija uvozi proizvode poput sirove nafte, telefona, računara, kao i pšenicu. Značajna izvozna tržišta zemlje su Kina, SAD, Japan, Singapur i Indija, dok su glavni uvozni partneri Kina, Singapur, Japan, Tajland i Malezija. Indonezija je zemlja Asocijacije ASEAN-a (Udruženje zemalja Jugoistočne Azije - Brunej Darusalam, Kambodža, Indonezija, Narodna Demokratska Republika Laos, Malezija, Mjanmar, Filipini, Singapur, Tajland i Vijetnam). ASEAN predstavlja najveću svetsku ekonomiju sa kolektivnim BDP-om od preko 2,5 biliona dolara. Uspešan razvoj ASEAN-a i u narednim decenijama doneće koristi stotinama miliona građana u regionu. Ipak, takav razvoj mora biti održiv. Ekonomiju ASEAN-a karakterišu mala i srednja preduzeća (MSP). MSP u Indoneziji, kao i u Maleziji, Tajlandu, Filipinima i Singapuru učestvuju u visini BDP-a između 30% i 60%, dok u isto vreme zapošljavaju između 60% i 90% radne snage. Uprkos velikom broju malih i srednjih preduzeća u ASEAN-u, ista mogu biti grupisana u tri kategorije i to: konvencionalna MSP, koja žele da poboljšaju svoj uticaj na životnu sredinu kroz ulaganja u energetske efikasnost; MSP koja žele da prošire vlastitu prodaju zelenih proizvoda i usluga koji se mogu povezati sa zelenim investicijama u oblastima obnovljive energije ili poljoprivrede; male farme, koje igraju ključnu ulogu u mnogim aspektima poljoprivrede, na primer u proizvodnji palminog ulja. Proizvođači palminog ulja su veoma važni za Indoneziju jer, kao što je već pomenuto, palmino ulje je glavni izvozni proizvod Indonezije. Slika 4 daje pregled opštih karakteristika svakog sektora zelene ekonomije ASEAN-a. Prikazani su i detalji o mogućnostima investiranja u svakom podsektoru, uključujući tipične barijere i primere relevantnih transakcija¹⁷. Sa slike se može videti da Indonezija

¹⁷ Bromund Volker, (2014): Proposition for a Definition of Sustainable Finance in Indonesia, http://www.prime-consultancy.com/public/uploads/pdf/1439461633%20-%20Proposition_sustainable_finance.compressed.pdf

ima 36% zelenih investicija u oblasti infrastrukture, ali i 36% zelenih investicija u oblasti obnovljivih izvora energije. Na osnovu istraživanja indonežanskih istraživača Volza i saradnika, indonežanski finansijski sektor će imati ključnu ulogu u usmeravanju potrebnih resursa za zeleno finansiranje. Nema dovoljno podataka o potencijalnoj potražnji za zelenim finansiranjem od strane indonežanskih kompanija. Kako bi ispunili ove praznine, indonezijski analitičari ispitali su prvo 'uska grla' banaka i kompanija za obezbeđenje zelenih finansija, zatim politiku i političke instrumente koji bi mogli doprineti povećanju zelenih investicija.¹⁸

Izvor: Bromund Volker, 2014

Slika 4: *Mogućnosti za ulaganje u zelene investicije ASEAN po državama (u milijardama američkih dolara)*

Volz i kolege prikazali su tri nivoa analize: nivo politike, nivo bankarstva i korporativni nivo. Analizirali su postojeći regulatorni i politički okvir i sproveli kvalitetne razgovore sa predstavnicima relevantnih ministarstava, kao i sa brojnim stručnjacima iz poslovnih udruženja, međunarodnih organizacija, razvojnih agencija, akademija i nevladinih organizacija (NVO). Sproveli su sveobuhvatna istraživanja najpre u bankarskom, a zatim i u korporativnom sektoru (2013. godine). Kako bi sačinili odgovarajuće upitnike, (Aneks VI - na engleskom i Aneksu VII, Volz i kolege su postavili sledeće radne hipoteze:¹⁹ Nedostatak ekonomskog podsticaja: Banke ne smatraju zelene kreditne linije atraktivnim poslovnim prilikama; Nedostatak kapaciteta: Banke nemaju kapacitet da generalno procenjuju rizik u oblasti životne sredine, a posebno ne rizike u oblasti zelenih investicija; Percepcija rizika: Banke smatraju da bi investicioni krediti plasirani u objekte obnovljive energije ili u energetske efikasnost, predstavljali kreditne linije visokog rizika. Prema dokumentu pod nazivom 'Zelene mogućnosti finansiranja u ASEAN-u', mogućnosti za projekte zelenog finansiranja u Indoneziji i drugim zemljama ASEAN asocijacije locirane su u sledećim sektorima:²⁰ obnovljiva energija, energetska efikasnost, infrastruktura, hrana,

¹⁸ Volz Ulrich, et al., (2015): *Empirical Analysis of Supply of and Demand for Green Finance in Indonesia. Financing the Green Transformation*, 56-94. Palgrave Macmillan, London.

¹⁹ *Ibid.*

²⁰ IPARD II Program EU, (2017): <https://ipard.co.rs/o-ipard.html>

poljoprivreda i korišćenje zemljišta. Postoji tendencija da kod projekata obnovljive energije (OIE) razvoj postane neizvestan, jer su ovi projekti osetljivi na promene regulatornog okvira. U prepreke energetske efikasnosti (EE) spadaju: regulatorna politika i podsticaj usvajanja minimalnih standarda energetskih performansi u građevinskom, industrijskom i transportnom sektoru. Prevazilaženje prepreka biće od ključnog značaja za napredak u oblasti EE.

Objedinjavanje malih projekata će predstavljati ključ za privlačenje velikih finansijskih sredstava u Indoneziji. Obično stabilan i dugoročni tok prihoda sa niskom korelacijom sa povraćajem na druge investicije mogao bi da bude atraktivna investiciona opcija, ukoliko se upravlja valutnim rizikom. Nacionalni konteksti i strukture vlasništva se značajno razlikuju. Indonezija je uspostavila uspešne partnerske aranžmane za javno-privatno partnerstvo. Mnogi zemljoposjednici se suočavaju sa izazovima vezanim za vlasništvo nad zemljištem, nedostatak kolateralu i izloženost širokom spektru rizika, uključujući i rizik vremenskih uslova. Ovo rezultira slabom vizijom povraćaja uloženog novca. Vladine donacije, grupno finansiranje i mikro finansiranje su mogući finansijski izvori. ASEAN vidi budućnost zelenog finansiranja u ulaganjima u poljoprivredne tehnologije. Proizvodi, kao što su senzori koji pomažu farmerima da otkriju neregularnosti, bolje upravljanje vodama, platforme za razmenu znanja poljoprivrednih proizvođača, lanac snabdevanja kao i upravljanje e-tržištem mogu doprineti lakšem plasiranju finansijskih sredstava u poljoprivredni sektor.²¹ Na osnovu pomenutih činjenica, preporuke za indonežanske banke su ulaganje u sektore zelenog finansiranja, koji bi vratili novac nakon određenog vremenskog perioda. Iako su početne investicije za zelene projekte visoke (na primer, ulaganje u tehniku korišćenja obnovljivih izvora energije), njihova upotreba vremenom postaje isplativija, jer su troškovi održavanja niži. Period dok zelena investicija ne vrati uložena sredstva, može biti period tokom kog će banka uzeti minimalnu kamatu na novac uloženi u zelene projekte. Kao primer dobre prakse, mogu se navesti ulaganja u poljoprivredne tehnologije koja su dostigla rekordnih 25 milijardi američkih dolara, na globalnom nivou u 2015. godini. Finansiranje u ranijim fazama iznosilo je 3 milijarde dolara (na globalnom nivou). Indonezija je uveliko na putu održivog razvoja i zelene ekonomije. Uprava za indonežanske finansijske usluge (OJK) definisala je termin zelenog finansiranja kao: „sveobuhvatna podrška industrije finansijskih usluga u cilju postizanja održivog razvoja, što za rezultat daje harmoničan odnos između ekonomskih, socijalnih i ekoloških interesa“. U februaru, 2017. godine, OJK je najavila da će pokrenuti izdavanje zelenih obveznica u Indoneziji (ASEAN Centar za energetiku (ACE) 2015). OJK je izdao i smernice za dobrovoljno finansiranje obnovljivih izvora energije, energetske efikasnosti, organske poljoprivrede i palminog ulja. Primer zelenog kreditnog finansiranja biznisa u Indoneziji je projekat hidroelektrane Hasang čiji je završetak planiran za 2019. godinu. Projekat od 211 mili-

²¹ G20 Green Finance Study Group, (2016): *G20 Green Finance Synthesis Report*, http://unepinquiry.org/wp-content/uploads/2016/09/Synthesis_Report_Full_EN.pdf

ona američkih dolara uključio je ograničenu ugovornu obavezu regresnog kredita od 147 milijardi američkih dolara putem komercijalnog finansiranja (uključujući Korejsku razvojnu banku) i osiguranje u inostranom finansiranju biznisa u vrednosti od 141 milion dolara od strane korejske izvozne kreditne agencije - korejske Korporacije trgovinskog osiguranja.²²

4.2. Zeleno finansiranje u Srbiji

Termin zelenog finansiranja se prvi put pojavio u Srbiji pre desetak godina, ali nikada nije postao ustaljen. Podatke o prethodnim zelenim investicijama nije lako naći, ali se procenjuje da je u Srbiji uložen „zeleni zajam“ u iznosu oko 200 do 300 miliona evra. Ovom finansiranju najviše doprinose kreditne linije međunarodnih finansijskih institucija u Srbiji²³. Veći broj banaka u Srbiji ne vidi svoje poslovanje u obliku zelenog finansiranja. Međutim, zbog činjenice da Srbija otvara pregovore sa EU za članstvo, poglavlje 27 koje se odnosi na upravljanje zaštitom životne sredine nameće razne obaveze. Procenjuje se da će Srbiji biti potrebno vreme da prilagodi zakone i propise evropskim zakonima, ali će joj biti potrebni i finansijski izvori. Pored velikog ulaganja Vlade u zaštitu životne sredine, mnoge kompanije i privatna domaćinstva će morati prilagoditi svoje aktivnosti i navike zahtevnim propisima, za koje će im trebati „zeleni“ novac. Srbija je pokušala da podrži zelenu ekonomiju, izdvajanjem iz budžeta Republike Srbije za zaštitu životne sredine. U tabeli 1 dat je pregled izdvojenih sredstava iz budžeta RS za zaštitu životne sredine u periodu od 2007. do 2013. godine.

Tabela 2: Izdvajanje iz budžeta RS za zaštitu životne sredine

Godina	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
% BDP	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,4

Izvor: Ministarstvo nadležno za životnu sredinu i Ministarstvo finansija RS

Iz tabele se može zaključiti da se sredstva koja se izdvajaju iz budžeta RS za zaštitu životne sredine kreću u opsegu od 0,3 do 0,4%, što se svakako smatra nedovoljnim izdvajanjem čak i za zemlju u tranziciji. Prema određenim izvorima sredstva koje su zemlje, nove članice Evropske Unije ulagale u zaštitu životne sredine iznosila su od 1,5-2,5% BDP-a. Fond za zaštitu životne sredine je osnovan u skladu sa Zakonom o fondu za zaštitu životne sredine i predstavljao je takođe jedan od vidova ulaganja i prikupljanja sredstva RS za zaštitu životne sredine i zelene ekonomije. Fond je finansirao pripreme, sprovođenje i razvoj programa,

²² United Nations Environment Program and DBS, (2017): Design of a Sustainable Financial System - Green finance opportunities in ASEAN

²³ Kalkan D., (2018): Šta je zeleno finansiranje i zašto je sve važnije? Industrija; <https://www.industrija.rs/vesti/clanak/sta-predstavlja-zeleno-finansiranje-i-zasto-je-sve-vaznije>

projekata i drugih aktivnosti u oblasti očuvanja, održivog korišćenja, zaštite i unapređenja životne sredine, kao i u oblasti korišćenja obnovljivih izvora energije koji su kvalifikovani u prioritetne oblasti²⁴ dok je nadzor nad radom vršilo nadležno Ministarstvo. Fond je prihode prikupljao od naknada koje su se odnosile na promet divlje flore i faune, promet ambalaže, tokove otpada, zagađivanje životne sredine, kao i od naknada za zaštitu i unapređenje životne sredine. Fond je u periodu od 2006. do 2010. godine ostvario prihode od 880 miliona dinara (2006) do 4790 miliona dinara (2010), imajući uzlaznu putanju prihoda. U 2012. godini prava i obaveze Fonda su prenete na Ministarstvo energetike, razvoja i zaštite životne sredine Republike Srbije kada je na snagu stupio Zakon o prestanku važenja zakona o Fondu za zaštitu životne sredine. Vlada Srbije je najavila da će u 2017. godini ponovo osnovati Fond za zaštitu životne sredine ali nešto drugačiji u nazivu i načinima finansiranja. Najvećim delom će se finansirati od novca zagađivača, odnosno usvajanjem načela Zagađivač plaća. Ovo je i bio uslov poglavlja 27. za pristup Srbije EU, kao i obaveza koja je proistekla iz Zakona za zaštitu životne sredine²⁵.

Još jedan primer održivosti i pokušaja razvoja zelene ekonomije jeste i uspostavljanje budžetskog fonda za promociju energetske efikasnosti. Budžetski fond za promociju energetske efikasnosti predviđen je Zakonom o efikasnoj upotrebi energije. Osnovan je 2014. godine, dok su sredstva namenjena projektima povećanja energetske efikasnosti u javnom sektoru, kao i projektima građana i privatnom sektoru. Budžetski fond je osnovan na neodređeno vreme, u skladu sa Zakonom koji uređuje budžetski sistem Srbije. Budžetskim fondom upravlja Ministarstvo rudarstva i energetike. Novac za finansiranje budžetskog fonda biće obezbeđen na dva načina. Prvi način je iz budžeta Republike Srbije za tekuću godinu, a drugi način je putem donacija i zajmova. Korisnici budžetskog fonda obavezni su da novac koriste na način i u vreme koje je definisano ugovorom o korišćenju. Budžetski fond je dva puta objavio javne pozive za finansijske projekte u oblasti energetske efikasnosti, prvi put u 2014.-oj i drugi put u 2016.-oj godini. Predmet javnog poziva u 2016. godini bio je finansiranje projekata za poboljšanje energetske efikasnosti u lokalnim samoupravama koje sprovode mere u skladu sa propisom o uspostavljanju aktivnosti finansiranja programa i merama za poboljšanje energetske efikasnosti. Ukupne raspoložive donacije koje su bile dodeljene u pozivu iznosile su oko 125 miliona dinara (oko 1.0411.666 evra), a pravo na prijavu imale su i lokalne opštine. U toj godini, 43 prijave koje su primiljene od lokalnih opština, razmatrala je i ocenjivala Komisija za izbor, kontrolu i nadgledanje implementacije odobrenih projekata iz Budžetskog fonda na način kako bi se poboljšala energetska efikasnost Republike Srbije.²⁶ Kao oblik zelenog finansiranja

²⁴ Zakon o Fondu za zaštitu životne sredine, Sl. glasnik RS br. 72/09 i 101/11.

²⁵ Dašić B., Petrović, G, Subotić, J. (2017): "Izdavanje iz budžeta Republike Srbije za zaštitu životne sredine". *Ekonomski signali* 12 (1), 001-011

²⁶ Privredna komora Srbije, (2016): Budžetski fondovi za promociju energetske efikasnosti, projekti, finansije, <http://www.zelenaenergija.pks.rs/ZelenaEnergija.aspx?id=25&p=8&>

u Srbiji, takođe treba pomenuti sredstva iz Evropske unije i regiona za finansiranje energetske efikasnosti i obnovljivih izvora energije. Ova sredstva uključuju:²⁷

1. WEBSEFF (Kreditna linija za održivu energiju za Zapadni Balkan) - kreditna linija namenjena eksploataciji održivih izvora energije za zapadni Balkan, koju obezbeđuje Evropska banka za obnovu i razvoj (EBRD), a koja se plasira preko lokalnih banaka i namenjena je za investicije i privatne industrijske kompanije čiji projekti rezultiraju prihvatljivim i održivim korišćenjem energije primenom energetske efikasnosti i obnovljivih izvora energije, kao i merama EE i RES u izgradnji u komercijalne svrhe.
2. EBRD (Evropska banka za obnovu i razvoj) - pomaže Srbiji u proizvodnji energije iz obnovljivih izvora obezbeđujući kredite za elektro industriju u Srbiji, za rekonstrukciju postojećih i izgradnju novih mini hidroelektrana i proizvodnju energije iz drugih obnovljivih izvora, tokom određenog vremenskog perioda.
3. Evropska banka za obnovu i razvoj (EBRD) pokrenula je program vaučera za zelene inovacije u Srbiji kako bi ubrzala proces inovacija u malim i srednjim preduzećima (MSP) u oblasti efikasnosti resursa i poboljšala saradnju sa organizacijama za istraživanje i razvoj (RDO). Saradnja sa RDO će omogućiti malim i srednjim preduzećima da razvijaju nove proizvode, usluge ili procese, kako bi poboljšali postojeće i time povećali svoju konkurentnost i smanjili svoj uticaj na životnu sredinu.
4. WBIF (Investicioni okvir za zapadni Balkan) je inicijativa Evropske komisije i partnerskih međunarodnih finansijskih institucija (Evropske investicione banke, Evropske banke za obnovu i razvoj i Banke za razvoj Saveta Evrope i KfW banke) koja podržava društveno-ekonomski razvoj i pridruživanje zapadnog Balkana Evropskoj uniji ulaganjem u energetske efikasnost. WBIF se formira kao zajednički fond za bespovratna sredstva i zajednički fond za kredit, a cilj je prioritet za projekte regiona da integrišu i koordiniraju različite izvore sredstava, prvenstveno bespovratne kredite.
5. GEF (Međunarodna institucija za finansijsku podršku u oblasti zaštite životne sredine) povezuje 183 zemlje u partnerstvu sa međunarodnim institucijama, organizacijama građanskog društva i privatnim sektorom usled globalnih ekoloških pitanja vezanih za inicijative za podršku nacionalnom održivom razvoju. Ova nezavisna organizacija koja finansira projekte vezane za klimatske promene, stalne organske zagađivače i druge slične projekte je važna za Srbiju da podrži razvoj biomase.
6. KfW (Kreditanstalt für Wiederaufbau) je jedna od najvećih inostranih banaka, koja u saradnji sa srpskim bankama obezbeđuje 'meke' kredite. Republika Srbija odobrava kredite za finansiranje poljoprivrede, energetske efikasnosti, obnovljivu energiju i opštinske infrastrukture.

²⁷ Serbian Chamber of Commerce, (2016): Budget Funds for the promotion of energy efficiency, Projects Finance; <http://www.zelenaenergija.pks.rs/ZelenaEnergija.aspx?id=25&p=8&>

7. IFC (Međunarodna finansijska korporacija) - kao članica Grupe Svetske banke, najveća je globalna institucija koja je fokusirana isključivo na privatni sektor u zemljama u razvoju. Podrška ovih korporacija doprinosi kompanijama i finansijskim institucijama zemalja u razvoju da otvore nova radna mesta, poboljšaju korporativno upravljanje u pogledu životne sredine i na taj način pomognu svojoj zajednici. Ulaganje u siromašne zemlje, savetovanje kompanija u njihovom privatnom sektoru i upravljanje različitim fondovima, su samo neki, a jedan od glavnih zadataka IFC-a je eliminisanje ekstremnog siromaštva do kraja 2030. godine.
8. IPA (Instrument za pretpristupnu pomoć) - pruža finansijsku i tehničku pomoć državama kandidatima i potencijalnim kandidatima za pristupanje Evropskoj uniji. Sredstva iz IPA fondova za period 2014-2020. godine su iznosila oko 11,7 milijardi evra. Sredstva su namenjena političkim i ekonomskim reformama koje olakšavaju poslovanje na tržištu EU. Fond je posvećen tržišnoj ekonomiji, izgradnji i jačanju institucija; prekograničnoj saradnji sa njihovim susedima, regionalnom razvoju, koji uključuje opterećenje, životnu sredinu i konkurenciju, razvoj ljudskih resursa, ruralni razvoj. U poslednje tri godine Srbija je ponovo preuzela oko 525 miliona evra iz IPA fondova za finansiranje konkretnih projekata koji pomažu Srbiji da se priključi Evropskoj uniji.
9. Fond za zeleni razvoj - GGF (Green Growth Fund) je osnovan 2009. godine kao javno-privatni partner Nemačke razvojne banke (KfV) i Evropske investicione banke (EIB) uz finansijsku pomoć Evropske komisije, Evropske banke za rekonstrukciju i razvoj (EBRD) i Federalnog ministarstva za rekonstrukciju i razvoj Nemačke. Njegovo područje delovanja je podsticanje energetske efikasnosti i korišćenja obnovljivih izvora energije. U saradnji sa kompanijom "Intesa Lizing" Beogradski fond je obezbedio sredstva od oko 5 miliona evra za finansiranje projekata u oblasti energetske efikasnosti, sa ciljem uštede energije od 20%. Putem ovog finansijskog lizinga, kompanije i poljoprivrednici u Srbiji će moći da koriste ovaj novac za poboljšanje neefikasne opreme, optimizaciju proizvodnih procesa i zamenu poljoprivredne mehanizacije.

Postoje i kreditne linije banaka u Srbiji koje finansiraju obnovljivu energiju i energetska efikasnost. U ove banke spadaju: Intesa banka, Erste banka, Procredit Bank Unicredit banka. Intesa banka je zajedno sa Evropskom bankom za rekonstrukciju i razvoj (EBRD) obezbedila kreditnu liniju od 10 miliona evra za finansiranje projekata za poboljšanje energetske efikasnosti i privatnih kompanija za obnovljive izvore energije, javnih komunalnih preduzeća i lokalnih vlasti. Posebna prednost ove kreditne linije je donacija u iznosu od 5-15% od iznosa kredita koje zajmoprimci primaju nakon ulaganja. Maksimalni rok otplate je 5 godina. Intesa banka ima raspoloživu kreditnu liniju od Nemačke razvojne banke (KfV) na

iznos od 20 miliona evra za poboljšanje energetske efikasnosti, namenjenu i fizičkim licima i malim i srednjim preduzećima. Prednosti ove kreditne linije ogledaju se u činjenici da se krediti odobravaju uz povoljnu fiksnu kamatnu stopu na rok otplate do 8 godina. Intesa banka, zajedno sa fondom „Fond za zeleni razvoj” (GGF), razvila je kreditnu liniju za podršku poboljšanju energetske efikasnosti.²⁸

UniCredit banka ima kreditnu liniju za energetske efikasnost i ekonomičnost; preciznije, u ponudi potrošačkog kredita za domaću (dinarsku) i deviznu (evra) kreditnu liniju koja je imala za cilj da obezbedi kvalitetnu REHAU PVC stolariju u renoviranju stambenog prostora koji vodi ka uštedi u potrošnji električne energije.²⁹ Podsticaji za korišćenje obnovljive energije u Srbiji dati su u okviru IPARD II programa. IPARD II je monetarni instrument za pretpristupnu pomoć u oblasti ruralnog razvoja za programski period od 2014. do 2020.-te godine. Instrument za pretpristupnu pomoć u ruralnom razvoju obezbeđuje investicije podržane od strane EU u iznosu od 175 miliona eura, namenjenih za jačanje konkurentnosti proizvodnog sektora i prerade hrane. Ova podrška će doprineti postepenom prilagođavanju standarda EU u oblastima higijene, sigurnosti hrane, veterinarske i zaštite životne sredine, kao i diverzifikacije ruralne ekonomije.³⁰

5. Zaključak

Srbija je veoma spora u oblasti zelenog finansiranja. Kao što se pominje u prethodnom poglavlju, postoje i određeni pomaci, posebno iz fondova, banaka i pomenutih kreditnih linija, ali to još uvijek nije dovoljno. Indonezija je u boljem položaju od Srbije jer je to zemlja sa visokom i održivom ekonomijom pa je samim tim lakše razmišljati o „zelenim činionicima” poput zelene ekonomije i zelenog finansiranja. Srbija je i dalje u procesu tranzicije i trudi se da se prezentuje na što bolji način. Pokušava da dokaže da je njen narod dosta patio od perioda raspada Jugoslavije te da promeni negativna mišljenja koja prevladavaju u svetu zbog turbulentnih odnosa sa najbližim susedima. Republika Srbija, koja se nalazi na politički nestabilnoj teritoriji Balkana, pokušava da pregovara i mirno reši političku situaciju u vezi sa Kosovom koje je istorijski veoma važno za zemlju. Na kraju, upoređujući dve ekonomije, ekonomiju Indonezije i Srbije, autori donose sledeće zaključke u vezi sa zelenim finansiranjem:

- *Indonezija* je već na putu održivog razvoja i zelenih investicija, kako se vidi iz podataka Uprave za finansijske usluge (OJK). Iako je Indonezija

²⁸ Harrisons Mark, (2017): Finance, <http://www.harrison-solicitors.com/areas-of-expertise/finance/>

²⁹ Balkan green energy news, (2017): EBRD and UniCreditbanka – credit lines for energy efficiency of buildings in Serbia, <https://balkangreenenergynews.com/rs/ebd-unicredit-obezbedili-zajmove-za-energetsku-efikasnost-stambenih-zgrada/>

³⁰ IPARD II Program EU, (2017): <https://ipard.co.rs/o-ipard.html>

imala sličnu ekonomsku situaciju kao Srbija u ranijim godinama prošlog veka, ekonomija i privreda Indonezije su se razvijali mnogo brže od srpske, što je možda rezultat pridruživanja ASEAN grupi. Kada je Indonezija poboljšala svoju ekonomsku situaciju, počela je da ulaže u održivi razvoj i zeleno finansiranje.

- *Srbija* i dalje „bije svoju bitku“ trudeći se da bude prihvaćena od strane Evropske unije i drugih zemalja sveta. U periodu koji je pred Srbijom, prioriteti u oblasti zaštite životne sredine bili bi vezani za preradu otpadnih voda, odnosno upravljanje otpadom. Međutim, potrebno je izgraditi nova postrojenja, kao i realizovati projekte za upravljanje otpadom. Za sve planirano, potrebno je naći načine finansiranja. Srbija se nalazi u procesu tranzicije već više od 10 godina. Naponi u poslednjih nekoliko godina da se privuče što više stranog kapitala u zemlju biće realizovani u narednim godinama, u godinama koje dolaze. Još uvek postoji nada da će saradnja Srbije i Kine i ulaganje kineskih kompanija u srpsku privredu doprineti boljoj ekonomskoj situaciji u zemlji u bliskoj budućnosti. Neophodno je da, što je pre moguće Srbija bude primljena u članstvo Evropske unije. To bi značilo postizanje zajedničkog evropskog tržišta i dostizanje mnogih prednosti za poslovne organizacije unutar zemlje. Uspostavljanjem stabilne ekonomije, Srbija će moći da kao i druge razvijene zemlje, poput Indonezije ulaže i u oblast zelenog finansiranja i razvije zelenu ekonomiju koja je u svetu već uveliko postala praksa.

Literatura

- Adžemović, M. (2012): „Dizajniranje ekološko-ekonomskih instrumenata zaštite životne sredine”. SVAROG 4, 260 – 272.
- Adžemović, M. (2010): Ekološko-ekonomski instrumenti zaštite životne sredine. Master rad, Fakultet za primenjenu ekologiju Futura, Univerzitet Singidunum, Beograd.
- Balkan green energy news, (2017): EBRD and UniCreditbanka – credit lines for energy efficiency of buildings in Serbia, <https://balkangreenenergynews.com/rs/ebd-unicredit-obezbedili-zajmove-za-energetsku-efikasnost-stambenih-zgrada/>
- Berensman Kathrin., Lindenberg Nannette, (2016): Green Finance: Actors, Challenges and Policy Recommendations, Briefing Paper 23/2016, German Development Institute, <https://www.die-gdi.de/en/briefing-paper/article/green-finance-actors-challenges-and-policy-recommendations/>
- Bromund Volker, (2014): Proposition for a Definition of Sustainable Finance in Indonesia, http://www.primeconsultancy.com/public/uploads/pdf/1439461633%20%20Proposition_sustainable_finance.compressed.pdf

- Dašić B., Petrović, G, Subotić, J. (2017): "Izdvajanje iz budžeta Republike Srbije za zaštitu životne sredine". *Ekonomski signali* 12 (1), 001-011
- European Banking Federation aisb: „Towards a green finance framework“, 2017, <https://www.ebf.eu/wp-content/uploads/2017/09/Geen-finance-complete.pdf>.
- Fedajev, A., Nikolić, R, Zimonjić, S. (2017): „Mogućnosti unapređenja poslovnog okruženja u Republici Srbiji“, I Nacionalna naučno stručna konferencija sa međunarodnim učešćem Trendovi u poslovanju, Visoka poslovna škola stručnih studija "Prof. dr Radomir Bojković", Kruševac, 89-103.
- Green Finance Study Group G20, (2016): G20 Green Finance Synthesis Report, http://unepinquiry.org/wp-content/uploads/2016/09/Synthesis_Report_Full_EN.pdf
- Harrisons Mark, (2017): Finance, <http://www.harrison-solicitors.com/areas-of-expertise/finance/>
- IPARD II Program EU, (2017): <https://ipard.co.rs/o-ipard.html>
- Kalkan D., (2018): Šta je zeleno finansiranje i zašto je sve važnije? Industrija, <https://www.industrija.rs/vesti/clanak/sta-predstavlja-zeleno-finansiranje-i-zasto-je-sve-vaznije>
- Lindenberg Nannette, (2014): Definition of Green finance, German Development Institute.
- Niklas Höhne/Sanjai Khosla/Hanna Fekete/Gilbert, Archer (2012): Mapping of Green Finance Delivered by IDFC Members in 2011, Ecofys.
- Ministarstvo ekonomskih poslova i zapošljavanja Finske, (2017): <https://tem.fi/uusiutuva-energia>
- Ministarstvo spoljnih poslova RS, Bilateralni odnosi sa stranim državama (2012): <http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/spoljna-politika/bilateralni-odnosi/117-bilateralni-odnosi/11453indonezija?lang=cyrr>
- Privredna komora Srbije, (2016): Budžetski fondovi za promociju energetske efikasnosti, projekti, finansije, <http://www.zelenaenergija.pks.rs/ZelenaEnergija.aspx?id=25&p=8&>
- Program Ujedinjenih nacija za životnu sredinu, (2016): <http://www.rs.undp.org/content/serbia/sr/home/about-us.html>
- Serbian Chamber of Commerce, (2016): Budget Funds for the promotion of energy efficiency, Projects Finance; <http://www.zelenaenergija.pks.rs/ZelenaEnergija.aspx?id=25&p=8&>
- United Nations Environment Program and DBS, (2017): Design of a Sustainable Financial System - Green finance opportunities in ASEAN
- Zadek Simon, Flin Cassie, (2013): South-Originating Green Finance: Exploring the Potential, The Geneva International Finance Dialogues, UNEP FI, SDC, and iisd.
- Volz Ulrich, et al., (2015): Empirical Analysis of Supply of and Demand for Green Finance in Indonesia. Financing the Green Transformation, 56-94. Palgrave Macmillan, London.

- Dorđević Bojan, Stojanović Dragica, Dorđević Mira, (2015): “Development potentials of CO2 emission markets in Republic of Serbia”, International Scientific Conference 2015, Annual of the University of Mining and geology “St. Ivan Rilski”, Vol. 58, Part IV, Humanitarian sciences and Economics, Republic of Bulgaria, 65-70.
- Wang, Yao, and Qiang Zhi. (2016): “The Role of Green Finance in Environmental Protection: Two Aspects of Market Mechanism and Policies”, *Energy Procedia* 104, 311–16.
- Zakon o Fondu za zaštitu životne sredine (2009), Sl. glasnik RS br. 72/09 i 101/11.

SUSTAINABILITY IN THE EXAMPLE OF INDONESIA AND SERBIA BY USING GREEN FINANCING MANAGEMENT

Abstract: *The term „Green financing” is a new area of finance that has application in the process of inte-grating environmental protection i.e. global destinations and economic benefit. This term includes wide ranges of technologies, projects and industries that are largely related to nature, habitat and sites, confirming that it is a sustainable concept of balancing environmental depreciation in the pro-cess of carbon assimilation in the atmosphere. In essence, green funding is part of the green carbon reduction project linking financial industry, natural destinations improvement and countries' eco-nomic growth, which is an important form of long-term sustainable development. As this is an inno-vative concept, the paper pays special attention to the development of market mechanisms and the formulation of green financing policy in order to preserve destinations. By revealing internal contra-dictions between the green financing and environmental protection in achieving ecological balance and sustainable economic growth, the authors suggest some options for mobilizing private capital for green investments that can be applied in Serbia. The paper compares two countries – destina-tions, Indonesia and Serbia in the sector of green financing. The authors of the paper highlighted the differences between the economies of Indonesia, as a representative of the ASEAN Association, and Serbia, in a way that Indonesia is far ahead of Serbia considering the concepts of green financ-ing and sustainable development. The aim of the paper is the author's intention that good practice from countries that have already paved the way for sustainable development and green economy, i.e. green financing, can be adopted in Serbia, which is at the very beginning of it. Indonesia was chosen as the representative of Asia Pacific countries, despite being one of the leaders in the area of green finance in the region, and because in the past, the country had a similar economic structure like Serbia, but also found ways to improve its economy. Perhaps the good practice of Indonesia could serve as an example of Serbia in achieving sustainable development, green economy and green financing!*

Keywords: *Green financing, market mechanism, development policy, sustainable economic growth, destinations in Serbia and Indonesia.*